

RAUF PARFI SHE`RIYATIDA KECHA OBRAZI TAHLILI

Mahliyo Raximboyeva

Urganch davlat universiteti talabasi

Rauf Parfi –XX asr o‘zbek she`riyatining novator va favqulodda iste`dod egasidir. Shoirning hayoti va ijodiy faoliyati bevosita lirikasida obrazlar va timsollar orqali ifodalanadi. Shoir mahorati haqida so‘z ketganda, u haqida aytilgan fikr va mulohazalarni keltirish o‘rinli. Jumladan, Vafo Fayzulloh shunday yozadi: “Rauf Parfi degan shaxs va shoirni sadoqat va ishq, tinimsiz fikr va his yangiligini istash, hech qachon o‘zicha kerilmay, so‘z zahmatkashi bo‘lish, yorug‘lik tezligida nafrati va muhabbatiga ifoda toppish, so‘zning ma`no qatlamlarida bir necha shuurni joylashtirish salohiyati, bir fojia oralab o‘zini anglash zaruriyati, faqat asl mohiyatga intilish tashnaligi, ulug‘ ishni yelkaga olgach, qasamida turib, yo‘lidan qaytmaslik xalq qilgan, desak, mubolag‘a bo‘lmaydi”¹. Shubhasiz, shoir ijodida sanab o‘tilgan fazilat va xislatlar, uning xarakterikasini lirikasida uchratamiz.

Rauf Parfi, asosan, tabiat tasviri bilan bog‘liq timsollarga murojaat qiladi. Ya`ni peyzaj tasvirini shunday mahorat bilan tasvirlaydiki, ushbu obrazlar orqali jamiyatning ijtimoiy-siyosiy ahvoli, turmush tarzi, lirik qahramon va shoirning ichki kechinmalari, his-tuyg‘ulari shoirona ochib berilgan. Quyida biz ijodkorning lirikasida faol va an`anaviy timsollaridan biri bo‘lmish kecha obrazini tahlilga tortishga jazm qildik.

Kecha -qorong‘ulik va jimlik ramzi. U ba`zan zimiston bo‘lsa, ba`zan esa yorug‘ bo‘ladi. Rauf Parfi kecha timsoli orqali o‘zining va jamiyatning ijtimoiy-siyosiy ahvoriga ishora qilmoqda. Lirik qahramonning kechlari azobda va zimistonda o‘tayotganligini mazkur misralardan anglashimiz mumkin:

Yana kecha zimiston,
Azob ichra ruh...²

Kechaning xafa bo‘lganini ko‘rganmisiz!? U har doim ham xafa bo‘lmaydi. Lekin vaziyat va zamon ushbu obrazni shu ahvolga solishi mumkin. Kecha timsoliga har doim qarama-qarshi bo‘lmish oftob “xafa” kechani quvishga harakat qilishi takrorlanmas jonlantirishning go‘zal namunasi:

Bul xafa kecha kechar,
Quvgay uni oftob...³

Mazkur misralarda ham g‘ashlik ruhiyati bor. ” Alam” jumlasining qo‘llanilishi misralarda tushkunlik pafosini oshirgan:

Bul xafa kecha kechar,
Kechar ko‘ngildan alam...⁴

¹ Vafo Fayzulloh. Rauf Parfining “Turkiston ruhi” to‘plamiga yozgan so‘zboshisidan.-T.: “Sharq” nashriyat-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, 2013.-B 18.

² Parfi R. Turkiston ruhi.-T.: “Sharq” nashriyat-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, 2013.-B 31.

³ Parfi R. Turkiston ruhi.-T.: “Sharq” nashriyat-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, 2013.-B 33.

⁴ Parfi R. Turkiston ruhi.-T.: “Sharq” nashriyat-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, 2013.-B 33.

Kecha va tong timsollari oy va quyosh singari hech qachon bir-birini ko'rolmagan timsollardir. Tong otishi bilan kecha o'z hukmronligini to'xtadi. Bu holat ajib tabiat tasvirini vujudga keltirgan:

Tongda erib ketdi

Kecha...⁵

Yomg'irlar faslida kechalar o'zining qahrli niqobini kiyadi. Izg'irin kechaning ushbu holati lirik qahramonning tinkasini quritgan. Kecha timsoli bu safar o'z ma'nosida ifodalangan bo'lib, peyzaj tasviriga asos bo'lgan:

Og'ir tun, qurir tinka...

Qanday izg'irin kecha.

Bu yomg'ir tinar qachon?..⁶

Mazkur bandda ham kecha timsoli yomg'ir bilan hamrohlik qilgan. Ya'ni yomg'ir timsoli marvarid va shildirab oqayotgan suvga qiyos qilingan. Yomg'irli kecha bu safar shod va bearmon tasvirlangan. Misralarda kechaga "shod", "bearmon" so'zlarining aks etganligi ijodkorning badiiy kayfiyati yaxshi ekanligidan dalolat bergan:

Yomg'ir emas, marvarid yog'ar,

Yomg'ir-kecha shaklinda bu on.

Suv singari jildirab oqar,

Kecha kechar shod va bearmon⁷

Rauf Parfi qish faslining bir ko'rinishini tasvirlar ekan, oy, kecha va qor obrazlaridan unumli foydalangan. Kecha timsolining "muzlagan" sifatlashi bilan berilishi qahraton faslning hukmron ekanligidan dalolat beradi:

Oy suzadi. Muzlagan kecha.

Qor ufurar...⁸

Mazkur misralarda ham qish faslining izg'irin kechasi haqida so'z ketmoqda. Misralar boshi "eslaysanmi" jumlasini bilan boshlanishi shoirning yoriga murojaati ifoda etmoqda. "Izg'irin"-butun vujudga sanchiladigan, titraydigan, qaqshatadigan, noodatiy, shamolli, sanchiladigan sovuq, jahon adabiyoti va tasviriy san'atda xavf, xatar, vahm, iztirob, nimadir sirli qo'rqinchli hodisaga ishora. Bu izg'irin -sovuq, vahm ham yetmay, yana jabrdiyda darchasiga "qor urar besabr". Dard ustida dard, chipqon, ezish, ezilish"⁹

Yorug' kechalarning kunduzga qiyos qilinishi Rauf Parfi lirikasining katta yutug'idir. Kechalar o'zlarining kechalik yodini asta-sekin unuta yozib, beg'ubor tongni qarshi oladi. Kunduz, kecha, tong va tun obrazlari bandda faol ishtirok etgan. Jozibali tabiat tasvirini she'riy misralarda tasvir etish badiiy mahorati kuchli ekanligini ko'rsatadi:

Og'ushiga olar kunduzni

Kunduz kabi bu yorug' kecha...

Kechalarning kechalik yodi

⁵ Parfi R. Turkiston ruhi.-T.: "Sharq" nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, 2013.-B 40.

⁶ Parfi R. Turkiston ruhi.-T.: "Sharq" nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, 2013.-B 58.

⁷ Parfi R. Turkiston ruhi.-T.: "Sharq" nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, 2013.-B 61.

⁸ Parfi R. Turkiston ruhi.-T.: "Sharq" nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, 2013.-B 60.

⁹ G'aniyev I. Rauf Parfi O'z turk dunyosi.-T.: Muharrir nashriyoti, 2021.-B 110.

Asta tongning mayidan ichar.

Kuzatib qo'y tunlar yodini...¹⁰

Mazkur band ham go'zal oqshom kechasining takrorlanmas va betakror tasviri. Lirik qahramon kechasi yor vaslini qo'mshashi an'anaviy va odatiy holat. Shoir mazkur vaziyatni shoirona ifoda etgan:

Kecha olar uyqusida dam.

Kecha uzra posibon- Chiroy...

Seni ko'rgim keldi juda ham,

Ajib qo'shiq aytgan chog'i oy¹¹

Onalar qancha-qancha kechalarni bedor va uyqsiz o'tkazgan timsoldir. Ularning bu holatini faqatgina "kechalar" biladi. Ijodkor ham onasiga murojaat qilib, volidasiga kechalarni oqlashini ta'kidlamoqda. Mazkur misralar orqali kecha timsoli lirik qahramon bilan ham, qolversa, uning onasi bilan ham hamroh ekanligini bilib olishimiz mumkin:

Ko'chalarga qaraysan har zum,

Kechalarni oqlaysan, ona...¹²

Taniqli nazariyotchi olim Ilhom G'aniyev o'zining "Rauf Parfi O'zturk" deb nomlangan kitobida "Kechalar bor hali, nega mahzun bu kecha?.." deya boshlanuvchi misralarni quyidagicha tahlilga tortadi: "Shoir "Bu kechaning haqqi ko'p" deb butun dunyo uyg'oq qalblarini ogohlikka, inson erki uchun kurashga chorladi. Chunki bu kechadan qolgan xotira-"qotillik, zulm, istibdod" jahonni titratdi". Million, milliardlab uyg'oq, hushyor shaxslar erkparvarni o'ldirgan diktatorga, tuzumga lan'atlar o'qidi. Ammo olam ahli biladirki, bu zulm-istibdodning birinchisi ham, so'nggisi ham emas:

Kechalar bor hali, nega mahzun bu kecha?

Bu kechaning haqqi ko'p,

Bu kechadan qolgan xotira

Jahonni titratdi: Yo'q!"¹³

Lirik qahramonning xonasiga kecha o'z hukmronligini o'tkazganligini mazkur misralardan anglab olishimiz qiyin emas. Qolaversa, kechaning o'ychan va sokinligi lirik qahramonning ham ruhiyatini ochib bergan. Lirik qahramon va kecha timsolining tanholigi she'riy misralarning pafosini oshirgan:

Butun kecha o'ychan va sokin,

Xona ichra qolishdik tanho...¹⁴

Rauf Parfi hayoti va ijodiga doir ilmiy izlanishlar qilgan nazariyotchi olimlar shoir lirikasining sodda, sho'xchan, ba'zan darveshona, falsafiy va tabiat bilan hamnafasligi haqida yozar ekan, mazkur mavzularning ko'pchiligining tag mazmunida ijodkorning his-tuyg'ulari aks etishi haqida fikr yuritadilar. Jumladan, Ilhom G'aniyev ham Rauf Parfining "Mudrar yarim kecha uyquda..." deb boshlanuvchi she'rini quyidagicha tahlilga toratadi:

¹⁰ Parfi R. Turkiston ruhi.-T.: "Sharq" nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, 2013.-B 63.

¹¹ Parfi R. Turkiston ruhi.-T.: "Sharq" nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, 2013.-B 77.

¹² Parfi R. Turkiston ruhi.-T.: "sharq" nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, 2013.-B 70.

¹³ G'aniyev I.Rauf Parfi O'zturk dunyosi.-T.: Muharrir nashriyoti, 2021.- B 61-62.

¹⁴ Parfi R. Saylanma.-T.: Akademnashr, 2013.

“Butun zim-ziyo tun. Atrof-muhit, odamlar-yarim mudrar-shirin uyquda, lekin osmonda bulutlar bezovta suzmoqda (lirik qahramonning yuragidagi alg‘ov-dalg‘ov shubha-gumon, qoraliklarga, bezovtalikka ham ishora) va nur sohib turgan oy (yor)ni yashirmoqchi, yashiradi-“yopdi” ham”¹⁵:

Eslaysanmi, izg‘irin kecha
Darchaga qor urar besabr...¹⁶

Kecha timsoli faqat Rauf Parfi she‘riyatida emas, balki barcha ijodkorlarning lirikasida uchratamiz. Bundan a‘yon bo‘ladiki, kecha timsoli zamonaviy va mumtoz adabiyotda, nafaqat nasriy asarlarda an‘anaviy timsoldir. Kecha timsolining o‘z va ko‘chma ma‘nolarda qo‘llanganligini, qanday ma‘no va mazmun ifoda etganini, ba‘zan ijobiy, ba‘zan salbiy ma‘nonini anglatganini quyidagi tahlilga tortilgan she‘rlarda kuzatdik. Bundan xulosa shuki, kecha timsoli har safar o‘zining yangi ma‘no qirralarini namoyon qilganligining guvohi bo‘ldik.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Parfi R.Turkiston ruhi.-T.: “Sharq” nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, 2013.
2. Parfi R. Saylanma.-T.: Akademnashr, 2013.
- 3.G‘aniyev I. Rauf Parfi O‘z turk dunyosi.-T.: Muharrir nashriyoti, 2019.
4. Vafo Fayzulloh. Rauf Parfining “Turkiston ruhi” to‘plamiga yozgan so‘z boshisidan.-T.: “Sharq” nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, 2013.- B 18.

---

¹⁵ G‘aniyev I. Rauf Parfi O‘z turk dunyosi.-T.: Muharrir nashriyoti, 2021.-B 89.

¹⁶ Parfi R. Saylanma.-T.: Akademnashr, 2013.